

Vurdering av essay

Progymnasmata

- 14 klassiske skriveøvelser
- Trener ferdigheter i å
 - fortelle (handlingsforløp)
 - skildre (visuell fremstilling)
 - argumentere for og mot (bekrefte og gjendrive)
 - bruke forskjellige stilnivåer

«Det mest interessante ved progymnasmata-systemet for oss i dag er (...) ikke de enkelte øvelsene, men det synet på skriveferdighet og skriveopplæring som ligger bak. For det første hevder retorikerne at skriveferdighet kan brytes ned i en rekke *delferdigheter* (...) og at disse delene kan øves inn separat og senere tas i bruk i ulike sjangre. For det andre mener retorikerne at elevene lettere kan tilegne seg disse ferdighetene hvis de får konkrete og detaljerte *oppskrifter* for hvordan de skal gå fram.»

«Øvelsene skal vise elevene ulike måter å bruke språket på – måter de ikke nødvendigvis selv hadde tenkt på eller funnet frem til. Progymnasmata har til hensikt å supplere elevenes språklige og tekstlige verktøykasse.»

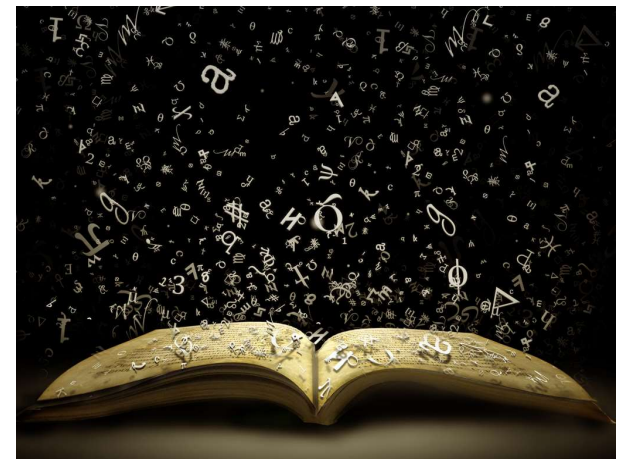
«Retorikerne oppmuntrer alltid til kreativitet og minner stadig om at de flinkeste alltid vil gå sine egne veier og finne nye og bedre løsninger. Mønstrene sikrer imidlertid at *alle* elevene i det minste får kjennskap til *én* måte å gå frem på, og dette vil særlig komme de svakeste elevene til gode»

Jonas Bakken, *Retorikk i skolen* (3. utg), s. 146

Arbeidsdefinisjon

Et essay er en sakprosaetekst med

- innhold som veksler mellom erfaring, kunnskap og refleksjon*
- fri, assosierende struktur*
- tydelig kunstferdig utformet språk*

1. Inhalt

Fortelle

«Erfaringens språk er det fortellende språket»

- Jo Bech-Karlsen,

(Gode fagtekster - essayskriving for begynnere, 2004)

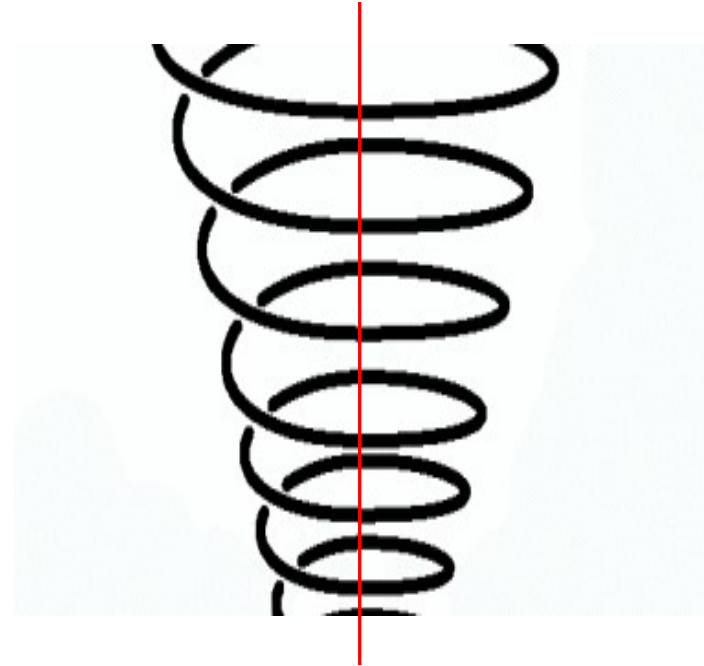
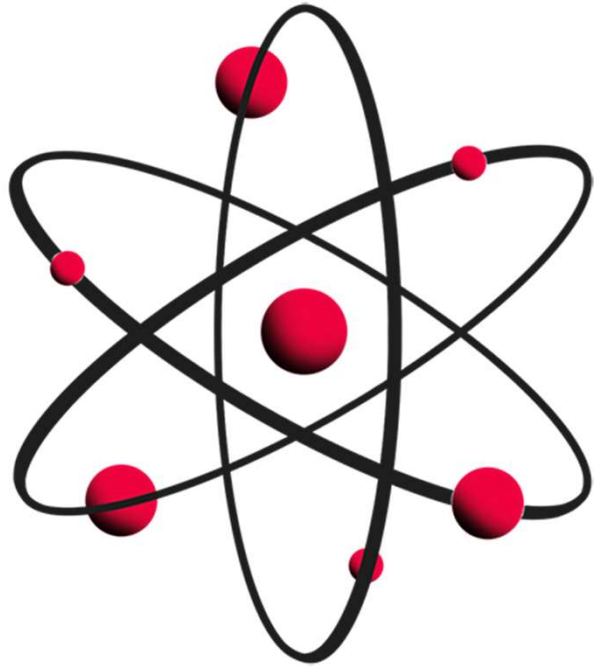
Reflektere

«Erfaring uten refleksjon er kun hendelser uten mening».

- Terje Tvedt
(siteret i Bech Karlsen)

Informere

2. Form

Rammefortelling

Oppgaver: Form

1) Essayets komponenter

Bruk tre penner med forskjellig farger. Gå over teksten og bruk forskjellige farger til å markere avsnitt med *fortelling*, *refleksjon* og *kunnskap*.

Eksempel: «Rip Curl» av Ingebrigt Steen-Jensen

2) Rammefortelling

Marker med farget penn hvor essayisten bruker rammefortelling.

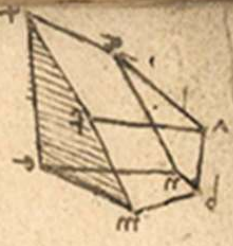
Eksempel: «Norway in a nutshell» av Marit Eikemo (og alle de andre essayene i *Samtidsruinar*)

Oppgave: Rammefortelling

Diskuter passende rammefortelling for disse temaene:

- «Om skam og ære» (middelalder)
- «Om tro og tvil» (middelalder, barokk)
- «Om ytringsfrihet» (opplysningstid)
- «Om grenser» (opplysningstid, romantikk)
- «Om teknologi og natur» (romantikk)
- «Om fasader» (realisme)
- «Om det fremmede» (modernisme)
- «Om identitet» (postmodernisme, nasjonalromantikk)

Handwritten text in a cursive script, likely a medieval or early modern language, located at the top of the left page.

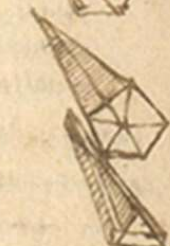
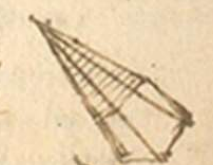
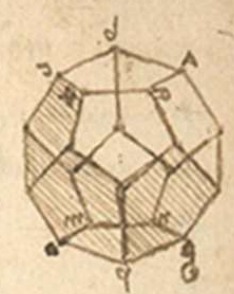

Main body of handwritten text on the left page, continuing from the top section.

Bottom section of handwritten text on the left page, possibly a separate entry or a conclusion.

Handwritten text at the top of the right page, including some larger characters that might be initials or a title.

Main body of handwritten text on the right page, continuing the content from the left page.

Oppgave: Innhold

Samle stoff til en materialbank, f.eks:

- Sitater
- Spørsmål
- Tekstfragmenter
 - Erfaringer
 - Observasjoner
 - Refleksjoner
 - Idéer

Tips til arbeid med materialbank

- Presskriving
- Modellere spørsmål
- Skrive dialogisk

Presskrive

Presskriving - Instruks

- Du skal besvare 10 spørsmål.
- Du får 3 minutter pr. spørsmål (jeg tar tiden!).
- Du skal «presskrive», dvs. ikke bry deg om rettskriving eller hvor godt du besvarer spørsmålene. Målet er å la fingrene gå og å «tenke høyt» på tastaturet. Det er kun en regel: Du må skrive fullstendige setninger (stikkord er ikke lov!).
- Dersom du ikke helt vet hvordan du skal besvare spørsmålet, svarer du på noe lignende i stedet. *Det viktigste er ikke hva du svarer, men at du svarer.*
- Digresjoner og avsporinger er lov!

Presskriving: Realisme

1. Hva tenker du når du hører ordet TILDEKKING?
2. Hva er "fasade"? Gi to-tre forskjellige eksempler på forskjellige betydninger av ordet. Bruk eksempler for å konkretisere.
3. Hva er hykleri og hva er det mest hyklerske du vet?
4. Hvilke tanker får du av sitatet: «Sterkest er den som står alene»?
5. Hva vet du om den industrielle revolusjonen?
6. Hva skammer folk seg over i våre dager?
7. Ta stilling til påstanden: «Fattige har seg selv å takke»
8. Forsvar det motsatte standpunktet.
9. Tenk på en gang du så fattigdom eller rusmisbruk på nært hold, f.eks. møte med tiggere, narkomane etc. Beskriv hendelsen. Forsøk å skildre utseendet til de du møtte så detaljert som mulig.
10. Beskriv dine egne følelser i dette møtet så detaljert som mulig.

? Modellere spørsmål?

Modelér spørsmål/presskriving

Spørsmål som aktiverer

- **forkunnskaper** (hva vet du om dette emnet/temaet?)
- **erfaringer** (hvilke opplevelser har du som kan knyttes til dette emnet/temaet?)
- **resonnement** (hva tenker du om dette temaet?)
- **assosiasjoner** (hva minner dette deg om?)
- **tanker om tekst** (hva får du ut av dette sitatet?)

Skriveinstrukser som

- aktiverer **fortellerglede** («fortell om en gang du opplevde.... hva skjedde?»)
- inviterer til å **se en sak fra flere sider** (Først: Ta stilling til et utsagn. Deretter: Argumenter for det motsatte).

A photograph showing two women sitting at a table in a brightly lit room with large windows. The woman on the left is wearing a yellow sweater and is looking at a laptop. The woman on the right is wearing a white top and dark pants, and is holding a pen and looking towards the laptop. The text "Tenke dialogisk" is overlaid in the center of the image.

Tenke dialogisk

Dialog til monolog

Skriv ut et argument ut som en replikkveksling mellom to personer, altså som et skuespill.

Start med å la den første personen stille et spørsmål som den andre besvarer og la samtalen utvikle seg derfra. Men en god samtale består ikke bare av spørsmål og svar – da blir det fort mer et forhør enn en samtale. I gode samtaler forekommer også f.eks. **bifall** («Ja, det er jeg helt enig, fordi...»), **avvisning** («Nei, det kan jo ikke stemme, fordi...»), **oppklaring** («Det skjønnte jeg ikke helt. Mener du at...?»), **utdyping** («Det jeg egentlig mente var...»), **forklaring med eksempler** («Det kan man for eksempel tydelig se når...»), **utfordring** («Det er jo et bra poeng, men hvordan tenker du at...?») eller **assosiasjon** («Det du sa minner meg forresten om...»).

Når dialogen er ferdig, kan man fjerne «rollene» og justere replikkene slik at det blir en monolog, en samtale med deg selv.

3. Språk

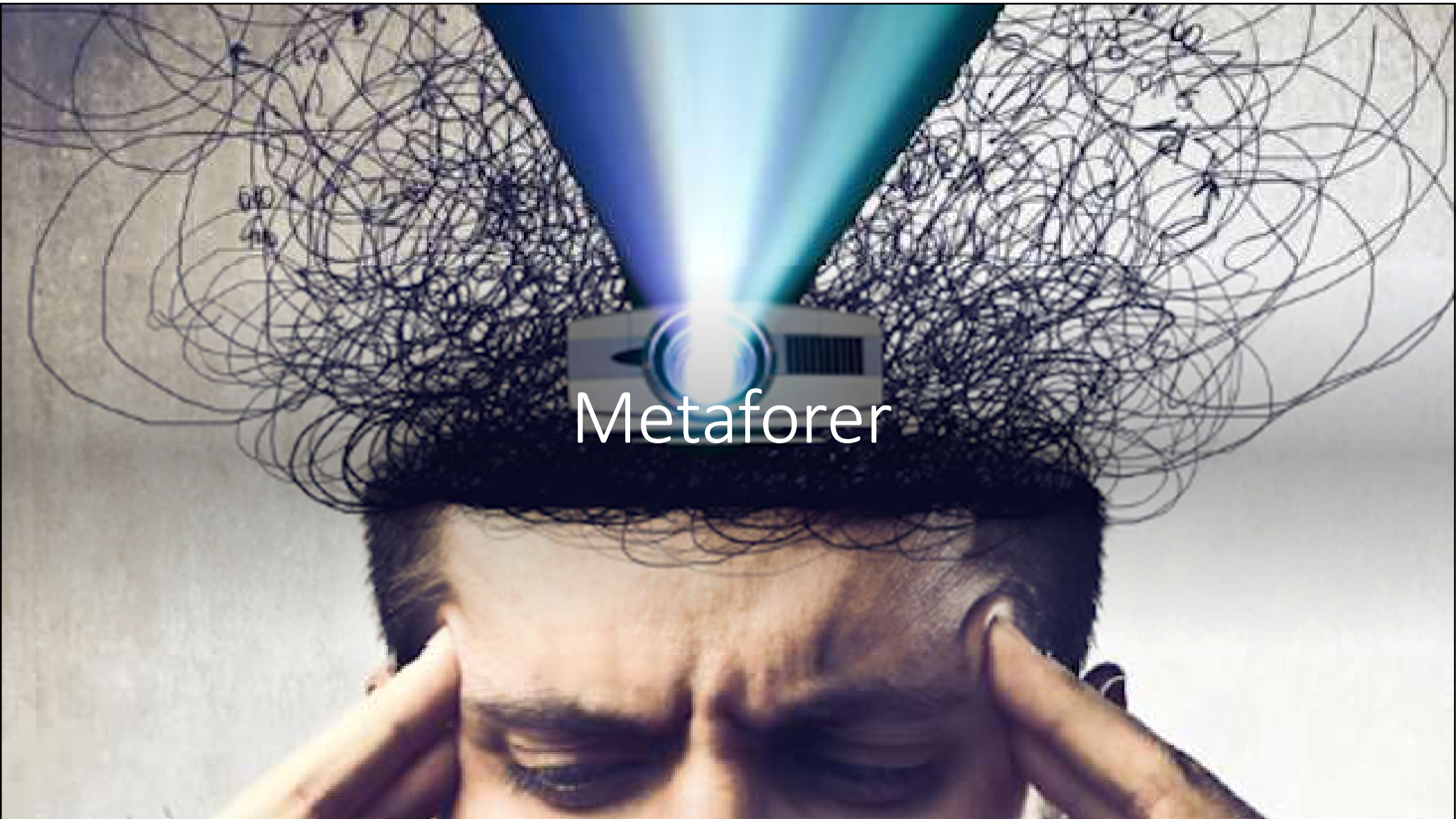

“Heller originale observasjonar enn originale seiemåter, har Einar Økland sagt, det sluttar eg meg til. Lesaren må få vite noko nytt - aller helst om seg sjøl (samstundes som essayisten forsøker å finne ut noko nytt om seg sjølv), eller ein må få vite noe ein visste fra før, på ein ny måte. Har ikke Anders Johansen sagt at å skrive essays er å tenke seg om skriftleg? Det er ein grei definisjon på verdas mest diffuse sjanger.”

Agnes Ravatn

Metaforer

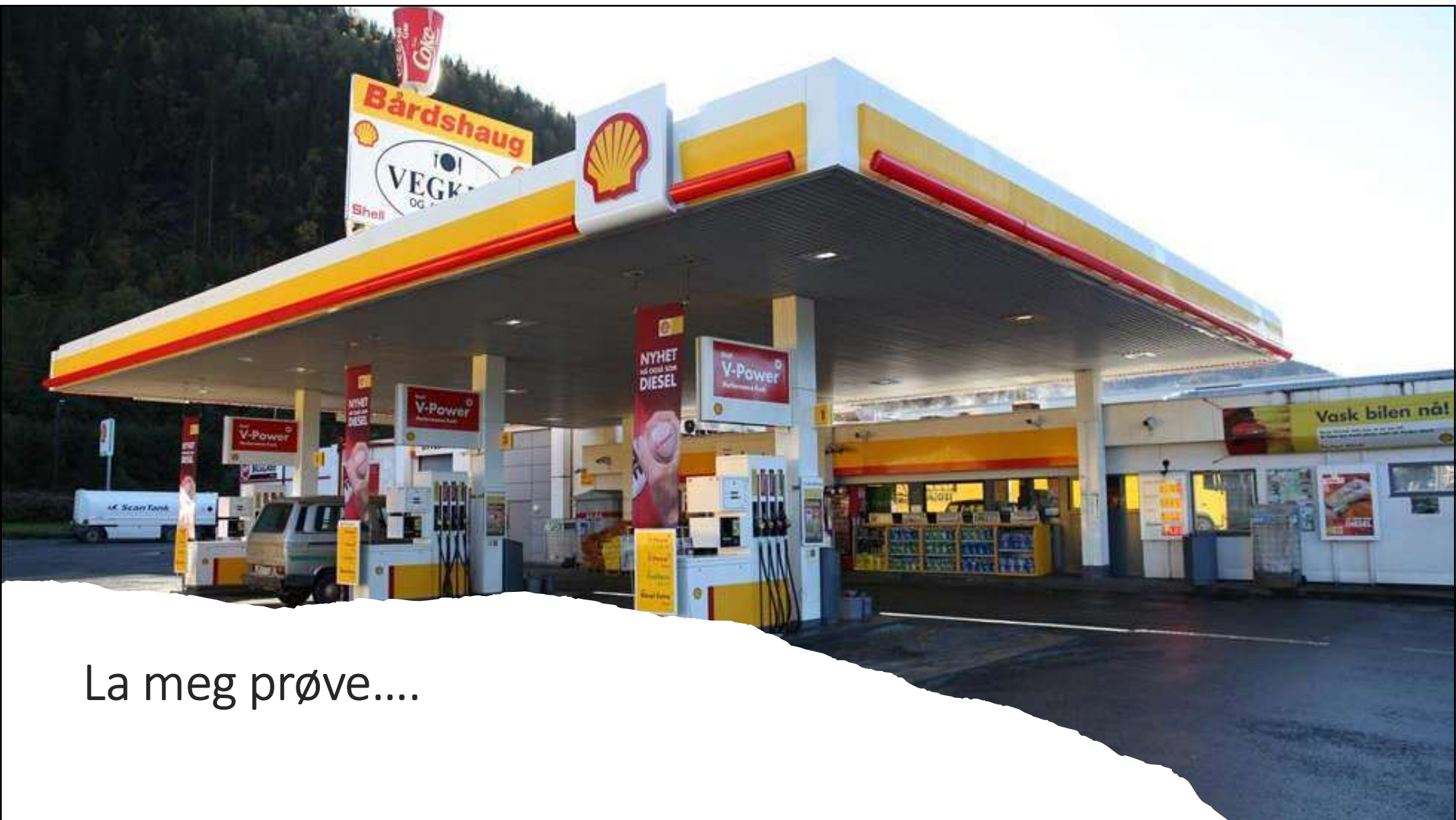
Forsøk på en definisjon

«En metafor er et uttrykk bestående av to begrep hvor betydningen av det ene smitter over på det andre»

Hvordan lage metaforer?

- **subjekt og predikat:** «**Han** er **en uslepen diamant**»
- **sammensatt substantiv:** «**rose****mun**n», «**saga****n**att»,
- **genitiv:** «**himmelens** **øye**», «**tidenes** **morgen**», «**kunnskapens** **fengsel**»
- **verb:** «**himmelen** **smiler**», «**trærne** **hvisker**»
- **adjektiv:** «**steinhardt** **hjer**te», «**giftig** **stemning**»

La meg prøve....

Metaforer til «bensinstasjon»

- **subjekt og predikat:** «bensinstasjonen er en oase»
- **sammensatt substantiv:** «biljacuzzi», «pølsemekka», «petroleumspalass»
- **genitiv:** «landeveiens vannhull», «trailersjåførens havn»
- **verb:** «bensinstasjonen stirret fornærmet på meg»
- **adjektiv:** «den lystige bensinstasjonen», «den forræderske bensinstasjonen»,

Oppgave: Metaforer

- 1) Lag så mange metaforer du kan til et gitt tema, f.eks. «sommerferie». Bruk oversikten over de forskjellige metafortypene som forbilde.
- 2) Les [«Fotballen dør og vi bare ser på»](#) av Egon Holstad og strek under alle metaforene du finner. Finner du en fellesnevner?

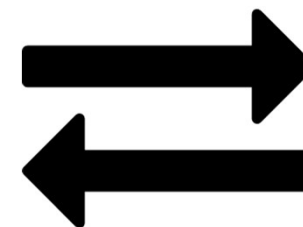
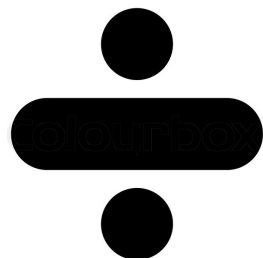
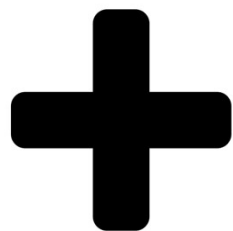
Troper og figurer

- Hvordan utsmykke en tekst?

De fire endringskategoriene

- 1) **Legge til:** Føye til ett eller flere ord.
- 2) **Trekke fra:** Ta bort ett eller flere ord.
- 3) **Bytte om:** Bytte om ordenes rekkefølge.
- 4) **Bytte ut:** Bytte ut et ord med et annet.

«Skriv musikk»

Denne setningen har fem ord. Her er fem ord til. Fem-ords setninger er bra. Men mange samtidig er kjedelig. Hør etter hva som skjer. Teksten blir ganske enkelt kjedelig. Lyden blir forutsigbar og søvndyssende. Som en plate med hakk. Ørene våre krever litt variasjon.

Så hør her. Når jeg varierer lengden på setningene, lager jeg musikk. Musikk. Skriften synger. Den har en behagelig rytme, et tonefall, en harmoni. Jeg bruker korte setninger. Og jeg bruker setninger med middels lengde. Og noen ganger, når jeg er trygg på at leseren er uthvilt, tar jeg ham med på en setning av betydelig lengde, en setning som brenner med energi og bygger seg med en fremdrift av et crescendo, en trommevirvel, et symbalkrasj – lyder som sier hør på dette, det er viktig!

Så bruk en kombinasjon av korte, middels og lange setninger. Lag en lyd som behager leserens øre. Skriv ikke bare ord. Skriv musikk.

- Gary Provost (overs. Jostein Saxegaard)

WOLF IS
COMING

Oppgaver: Troper og figurer

- Les igjennom dokumentet «Hvordan utsmykke en ulv» for å se en demonstrasjon av hvordan man kan endre en teksts karakter med bruk av troper og figurer.
- Forsøk å flette inn noen av teknikkene (figurene) som presenteres inn i eget tekstutkast.
- Forsøk å fremheve et bestemt ord i teksten din f.eks. ved hjelp av gjentakelser eller ved å flytte det lengre frem i setningen.
- Forsøk å manipulere lengden på setningene ved å ta bort ord eller legge til ord. Ta f.eks. et avsnitt og se om du kan få til å lage et «crescendo» (gradvis økning i setningslengde slik som eksempelet i «Skriv musikalsk»).

Tips: Stiløvelser

Raymond Queneau: *Exercices de style* (1948)

(oversatt til nynorsk av Ragnar Hovland: *Stiløvingar*, 1996)

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008061604029?page=5

Å tenke med tekster

- Tekster som startpunkt for undring og refleksjon ("Dette får meg til å tenke på...»)
- Eksempler for å illustrere poeng ("Dette er akkurat det samme som skjer i den boka jeg nylig leste...")
- Både tekster fra skolen og fritid > å se sammenhenger viser evne til selvstendig refleksjon.
- Eksamen: Essayoppgaver har alltid krav om å bruke tekstvedlegg. Men eleven står helt fritt i hvordan de vil bruke dem: kritisere, analysere, modifisere, harselere, parodierte, osv.

Hvordan bruke tekster?

- **Direkte sitat** hvor man opplyser om opphavspersonen, enten i teksten eller med parentesreferanse bak sitatet.
 - Parentesreferanser, fotnoter eller sluttnoter?
- **Allusjoner**, dvs. «skjult» sitat eller hentydning til en annen tekst eller hendelse.
 - Viktig med mottakerbevissthet
- **Epigraf**, dvs. et eller flere sitat som plasseres mellom overskrift og første avsnitt og som inneholder en tanke eller et poeng som er viktig for resten av teksten.
 - Brukes i både essay og fagartikler

Sjekkliste

- Essayet har en god balanse av personlige erfaringer, selvstendige refleksjoner og informativ faktakunnskap.
- Essayet har hensiktsmessig form med gode overganger mellom momentene.
- Essayet viser fram varierte perspektiver og godt utviklede refleksjoner.
- Essayet fremstår bevisst språklig utformet, dvs. inneholder synlig bruk av litterære virkemidler.
- Essayet bruker tekster på en aktiv og variert måte.
- Essayet oppfyller generelle krav til korrekt språk og kildeføring.